

Методи отримання індивідуальної думки членів експертної групи ґрунтуються на попередньому отриманні інформації від експертів, опитуваних незалежно один від одного, з наступною обробкою отриманих даних. До цих методів можна віднести методи анкетного опитування, інтерв'ю та методи «Дельфі». Основні переваги методів індивідуального експертного оцінювання полягають в їх оперативності, можливості у повній мірі використати індивідуальні здібності експерта, відсутності тиску з боку авторитетів та в незначних витратах на експертизу. Головним їх недоліком являється високий ступінь суб'єктивності отриманих оцінок в силу обмеженості знань одного експерта [3].

Слід зауважити, щоб отримана експертами інформація була якісною, необхідно виконання наступних умов:

- до складу групи повинні входити експерти-спеціалісти, професійно знайомі з об'єктом експертизи та які мають досвід роботи в якості експерта;
- наявність аналітичної групи, яка професійно володіє технологією організації та проведення експертиз, методами отримання та аналізу експертної інформації;
- отримання достовірної експертної інформації;
- коректне оброблення та аналіз експертної інформації.

Висновки. Різноманітність галузей застосування робить достатньо гнучким використовуваний на практиці апарат експертної оцінки. Досвід показує, що при реальному використанні експертних оцінок не завжди можна обмежитись однією з широко відомих та застосовуваних схем. Під час проведення експертизи венчурних інноваційних проектів повинна враховуватись потенційна дія проекту та його наслідків на соціальне, економічне та екологічне середовище. При цьому, експертиза повинна містити не тільки кількісну але й якісну оцінку проектів. В умовах нестабільного економічного середовища в Україні дуже важливо зважати увагу на практичну корисність проектів та на їх відповідність реаліям сьогодення.

Література

1. Шнейдер А., Кацман Я., Топчишвили Г. Наука побеждает в инвестициях, менедженте и маркетинге. — М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. — С. 232.
2. www.cfin.ru
3. www.management.aanet.ru
4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Пер. з англ. за ред. Л.А. Волковой, Ю.Н. Каптуревского. — СПб: Питер, 2000. — С. 752.

В.С. Уланчук

академік АЕН України

Н.В. Олядничук

м. Умань

ЕФЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ

Агропромисловий комплекс України потребує конструктивних змін, нових підходів до умов господарювання, зокрема нових шляхів і методів ведення господарської діяльності. Одним із яких є широке впровадження у виробничі процеси інноваційних технологій.

В той же час для підвищення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва необхідно раціонально використовувати потенційні можливості підприємств, а також залучати додаткові капіталовкладення у виробництво. Розвиток молочної галузі, застосування прогресивних технологій утримання худоби та формування високопродуктивного стада потребують значних інвестицій [7]. У розвиток тваринництва України у 2005 році вкладено тільки 1,3 млрд. грн., 25 % від загального обсягу вкладених інвестицій у сільське господарство, тоді як частка галузі у вартості валової продукції становить майже 40 %. За прогнозними розрахунками ННЦ «ІАЕ» до 2010 року в сільськогосподарських формуваннях при раціональному використанні поголів'я молочних корів реальною є можливість збільшити молочне стадо на 55 % (відносно рівня 2005 року), а до 2015 року — в 2,4 рази [9].

В молочному скотарстві одним із найбільш трудомістких процесів є доїння корів. На сьогодні оновлення

технічного забезпечення галузей тваринництва практично відсутнє. Молочнотоварні ферми, які побудовані в 70–80 роках минулого століття і є діючими сьогодні, розраховані на 200 корів. На таких фермах важко втілювати «високі технології», оскільки, навіть при наявності необхідних інвестицій, перевести ферму на безприв'язне утримання з доїнням в залі нелегко.

З усього розмаїття представлених доїльних апаратів для ефективного доїння в молокопровід компанія DeLaval пропонує систему Milk Master (останньої модифікації MU 350), що являє собою переносний блок, мікропроцесорний індикатор-дисплей і пристосування зняття стакану з вим'я.

Система досить зручна у використанні, доступна за ціною, розрахована на невеликі за поголів'ям корів ферми. Проте через фінансову нестабільність переважної більшості підприємств України відсутні кваліфіковані кадри, тому система Milk Master широкого застосування не знайшла.

В останні роки міжнародного визнання з виробництва вітчизняного обладнання набув дослідний спеціалізований завод ВАТ «Брацлав» Вінницької області. Нині підприємство займається не тільки виготовлен-

ням установок індивідуального доїння корів та розробкою проектів реконструкції ферм, а й зведенням нових сучасних потужних тваринницьких комплексів. Тому доцільно запровадити диференційований підхід до підприємств різного типу спеціалізації щодо переобладнання молочно-товарних ферм. Важливо запровадити фінансовий лізинг на придбання на придбання доїльних установок та іншого обладнання для молочної галузі.

Одним із перспективних напрямків підвищення інтенсифікації є поетапне впровадження технологій на інноваційній основі. Досвід створеного в 1996 році акціонерного товариства закритого типу «Агро-Союз» Синельниківського району Дніпропетровської області доводить, що впровадження сучасних інноваційних технологій виробництва, які базуються на розробках зарубіжних аналогів, сприяло зменшенню витрат та збільшенню продуктивності тварин. Автоматизація виробничих, технологічних та облікових процесів дає змогу скоротити виробничі та трудові витрати в 2–3 рази у порівнянні з існуючими технологіями утримання тварин. В АТЗТ «Агро-Союз» для успішного управління відтворенням використовується синхронізація статевих циклів у корів та телиць. Завдяки цьому відсоток тільності за перше запліднення у корів 50–60 %, у телиць — 70–80 %. Для ранньої діагностики тільності використовується ультразвукове обстеження, яке дозволяє на 27 день дізнатися про результат запліднення. Таким чином, ультразвукове обстеження дозволяє зменшити витрати на утримання нетільних корів, а саме — прискорити термін запліднення. В управлінні молочним стадом підприємством використовується комп'ютерна програма, яка дозволяє концентрувати та обробляти велику кількість технологічної інформації як за кожною коровою індивідуально, так і за технологічними групами.

Новації у тваринництві вимагають досить великих капіталовкладень, тому не кожному підприємству вдається довести виробництво до необхідного високо-ефективного рівня. Так, обладнання для доїльної зали виробництва німецької фірми «Westfaliai Surge» коштує 600 тис. грн. Проте, завдяки такому обладнанню один оператор машинного доїння зможе обслуговувати 200 корів. Запровадження даного обладнання на молочно-товарних ферм аграрних підприємств України дозволяє знизити досить високі затрати живої праці, збільшити навантаження на одного оператора машинного доїння та підвищити продуктивність праці у тваринництві і, що досить важливо, підвищити якість сировинного молока.

Широкого розповсюдження має набрати досвід сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «Агрофірма «Маяк» Золотоніського району Черкаської області, де з липня 2003 року встановлено доїльну установку американського виробництва, за допомогою якої молоко з вимені корів потрапляє у цистерну й охолоджується установкою, виключаючи контакт із навколишнім середовищем, що в свою чергу є важливим для якості молока. В СТОВ «АФ «Маяк» молочно-стадо налічує десять корів-рекордисток, серед яких найбільший уділ за лактацію отримано від корови Вовни — 90,4 ц жирністю 3,8 % та вмістом білка 3,0 %. У 2005 році СТОВ «Прогрес» Золотоніського району вийшло на ре-

кордний показник за надоєм молока на корову — 7720 кг. Понад 6 тис. кг у рік від корови надоєно в СТОВ «Плешкани» — 6544, даного району; в СТОВ «Маяк» Чорнобаївського району — 6822 кг.

Для підвищення продуктивності молочно-скотарства необхідно проводити цілеспрямовану селекційну роботу. За розрахунками спеціалістів Інституту розведення і генетики тварин УААН за рахунок селекційної роботи приріст надою молока у розрахунку на одну корову в рік склав 744 кг. В аграрних підприємствах основну питому вагу молочно-стада займають корови чорно-рябої породи молочно-та м'ясо-молочного напрямку продуктивності. Досить широко запроваджується в підприємствах області симентальська порода молочно-напряму з використанням червоно-рябих голштино-фризів. Перевага червоно-рябих порід в тому, що швидкість молоковіддачі у них вища, ніж у сименталів, але при підвищенні продуктивності вміст жиру в молоці зменшується.

В період становлення молочно-скотарства для підвищення його інтенсифікації важливо застосовувати досвід передових підприємств, зокрема СТОВ «АФ «Маяк» Золотоніського району. Це підприємство при виробництві сільськогосподарської продукції, в тому числі тваринницької, використовують ресурсозберігаючі технології, завдяки яким праця аграріїв полегшується за рахунок механізації та автоматизації виробничих процесів. Разом з тим продуктивність праці підвищується, а собівартість одиниці продукції знижується. Основними елементами економії матеріальних і трудових витрат є: одноразова на добу роздача корму (замість 3 разів при традиційному методі утримання); доїння корів у доїльному залі, що підвищує якість молока через відсутність контакту його з повітрям; безприв'язне утримання корів тощо.

Результатами групування, проведеного за даними 228 сільськогосподарських підприємств Черкаської області, які займаються виробництвом молока показують, що на рівень ефективності його виробництва суттєвий вплив мають підприємства, в яких молочне скотарство належить до допоміжних галузей. В даних господарствах поголів'я корів незначне, а середня продуктивність корів у 2005 році становила всього 1705 кг. При такій продуктивності рівень збитковості досяг 20,5 %. Тому до 2025 року, підприємствам зернового типу спеціалізації для підвищення ефективності виробництва важливо довести кількість корів до 20 тис. голів або в середньому 200 голів на 1 підприємство, а продуктивність корів до 46 ц. Дана продуктивність 1 корови в рік може бути збільшена на 28,6 % за рахунок покращення умов утримання тварин основного стада; 43,0 % за рахунок повного забезпечення кормами, оптимізації раціону і збагачення його всіма необхідними мікро- та мікроелементами, вітамінами; 28,4 % — підвищення племінних якостей корів.

Агроформуванням багатогалузевого типу спеціалізації та з розвиненим тваринництвом в 2025 році можуть отримувати 56,5 ц на корову в рік і наростити поголів'я корів до 120 тис. голів (в 2,5 рази більше проти середнього рівня за 2003–2005 рр.).

Завдяки доведенню обсягів виробництва молока агроформуваннями в регіоні до зазначеного рівня та

Порівняльна характеристика технологій утримання основного стада корів (на 1 голову в рік) за 2000–2005 рр.

СТОВ «Верхнячка-Агро» Христинівського району Черкаської обл.		СТОВ «АФ «Маяк» Золотоніського району Черкаської області			АТЗТ «Агро-Союз» Синельниківського району Дніпропетровської області		
Традиційна	Сума, грн.	З новими елементами	Сума, грн.	Зменшення витрат, %	У полегшених спорудах (корівник на 400 голів)	Сума, грн.	Зменшення витрат, %
Доїння в бачки	360	Доїння в доїльному залі	253	30	Доїння в доїльному залі	147	59
Триразова роздача кормів окремо по видах	1427	Годування однотипним раціоном (раз на добу)	857	40	Годування однотипним раціоном (раз на добу)	480	66
Видалення гною транспортерами	286	Видалення гною в гноєсховище трактором	275	4	Видалення гною дельта скрепером	164	43
Водонапування ПА-1	110	Групові поїлки	95	14	Кулькові пластикові поїлки	59	46
Прив'язне утримання	643	Утримання безприв'язне групове	518	19	Утримання безприв'язне групове	210	67
Годівниця		Кормові столи			Кормові столи		
Вентиляція приточно-витяжна	134	Світлові наддашки	122	9	Світлові наддашки	40	70
Утеплення		Стіни-штори			Стіни-штори		
Всього	2960	Всього	2120	28	Всього	1100	63

введенню стандартів, які б гармонізували з інструкціями, що застосовуються країнами-членами СОТ, в господарствах населення неминуче відбудеться зменшення його виробництва на третину і складатиме 100 тис. т. Тобто вироблятиметься тільки для задоволення власних потреб (харчування, виховання телят та поросят власного підсобного господарства), оскільки джерелами сировини для переробних підприємств стануть сільськогосподарські підприємства.

На перспективу нарощування обсягів виробництва молока буде здійснюватися за рахунок аграрних формувань.

Таблиця 2

Стан та перспективи розвитку молочного скотарства Черкащини

Показники	Середньорічне поголів'я корів, тис. гол.		Середній удій на корову, кг		Валове виробництво, тис. Ц	
	2005 р.	2025 р.	2005 р.	2025 р.	2005 р.	2025 р.
Усі категорії підприємств	131,1	162,0	3955	5370	5187	8700
Сільськогосподарські підприємства	51,5	140,0	3726	5500	1919	7700
Господарства населення	79,6	22,0	4105	4545	3268	1000
Питома вага сільськогосподарських підприємств, %	39,3	86,4	—	—	37,0	88,5

Основою інтенсифікації тваринництва, підвищення його економічної ефективності є зміцнення кормової бази. Загальновідомо, що збалансована годівля забезпечує повне використання генетичного потенціалу тварин і сприяє зниженню витрат на виробництво тваринницької продукції. Якість та обсяг виробництва будь-

якого виду продукції тваринництва в значній мірі визначають корми, їх кількість, поживність та якість.

Всі розвинені країни для виховання телят використовують замітник молока, що є одним із основних факторів підвищення ефективності виробництва. Український ринок заміників молока заповнений переважно імпортною продукцією і складає всього 3–4% від загального обсягу цільного молока, яке використовується на випойку телятам. Українське ТОВ «Агромікс» випускає замітник молока для телят СІЛАК-Т, для поросят СІЛАК-П. Продукція є конкурентноспроможною на ринку даного виду продукції.

Резервом інтенсифікації кормовиробництва є докорінне поліпшення природних кормових угідь і створення культурних сіножатей та пасовищ [10]. Інтенсифікація кормовиробництва передбачає впровадження прогресивних технологій збирання, зберігання і приготування кормів. Вони дають змогу поліпшити якість раціонів і значно зменшити втрати поживних речовин.

Агроформуванням України для підвищення рівня інтенсифікації виробництва молока доцільно скористатися досвідом АТЗТ «Агро-Союз» Синельниківського району Дніпропетровської області. В цьому товаристві автоматизоване дослідження впливу фізіологічного стану на молочну продуктивність корів, апетит, вагу тіла, дозволило все основне стадо цього підприємства, залежно від фізіології та періоду лактації, поділити на шість технологічних груп, годівля яких точно відповідає потребам корови на відповідній стадії лактації. Завдяки автоматизованим розрахункам зоотехнічно-інженерних спеціалістів для кожної групи розроблено повноцінний тип раціону, збалансований за кормо-протеїновою потребою. Тобто, застосування новітньої техніки та передових технологій дозволяють безпомилково і з найменшою похибкою вирахувати оптимальну потребу в кормах для окремого виду тварин в залежності від рівня продуктивності.

Використання всіх вище вказаних факторів (новітні технології утримання; повноцінна годівля, селекційна

робота) сприятимуть підвищенню продуктивності тварин, збільшенню обсягів виробництва продукції тваринництва та підвищенню її конкурентоспроможності, як на внутрішніх, так і зовнішніх ринках.

В умовах Черкащини, де досить висока розораність земель, застосовують переважно стійлово-табірну систему утримання корів. Така система передбачає утримання в стійловий період у капітальних приміщеннях на прив'язі, а влітку тварин переводять до таборів, розміщених біля полів кормової сівозміни з культурами зеленого конвеєра. Стійлово-табірна система утримання корів має свої переваги (можливість ретельно нормувати годівлю, роздоювати корів, спостерігати за станом здоров'я тварин індивідуально) і недоліки (обмежені можливості створення для тварин нормального повітряно-світлового режиму. Тварини мало піддаються ультрафіолетовому опроміненню, під дією якого в організмі утворюється вітамін Д. Такі недоліки можуть бути усунені при застосуванні безприв'язного групового утри-

мання корів у приміщеннях металево-каркасного типу, які містять тільки дах та підлогу. Завдяки таким новаціям корови отримують багато свіжого повітря та світла, мають необмежений доступ до їжі та води. Такі пропозиції для агроформувань України є слушними, оскільки наявні сьогодні приміщення не дозволяють наростити поголів'я корів до прогнозного рівня.

Визначення витрат і доходності продукції тваринництва важливо здійснювати залежно від продуктивності худоби при оптимальному співвідношенні між галузями рослинництва та тваринництва. За результатами рішення економіко-математичної задачі, змодельованої на прикладі СТОВ «АФ «Маяк» Золотоніського району нами визначено, що в 2015 році при плановій продуктивності корів в аграрних підприємствах області 4930 кг і виробничій собівартості 1 ц виробленого молока 72,84 грн. затрати на 1 корову досягнуть 3690 грн., що на 440 грн. або 12 % більше рівня 2005 року. При цьому продуктивність корови зростає на 30 %.

Таблиця 3

Рівень інтенсифікації молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Показник	2003 – 2005 рр.	2005 р.	Прогноз 2025 р.	у т. ч. підприємства за типами спеціалізації:					
				зернові			багатогалузеві та з розвиненим тваринництвом		
				2003–2005 рр.	2005 р.	2025 р.	2003–2005 рр.	2005 р.	2025 р.
Затрати на утримання корів, млн. грн.	127,5	164,5	855,2	14,1	16,5	116	113,4	148,0	739,2
Затрати на 1 корову, грн.	2180	250	6108	1905	3506	5800	2219	3224	6160
Основні засоби, млн. грн.	298	306	1290	35	25	80	263	281	1210

З метою забезпечення належних умов утримання корів та виконання технологічних операцій агроформуванням Черкаської області необхідно збільшити капіталоукладення та забезпечити вартість основних засобів не менше 1290 млн. грн.

Підвищення інтенсифікації у молочному скотарстві призведе до зростання продуктивності корів у 2025 році на 1708 кг на голову у порівнянні з 2005 роком. Це зростання обумовлено: вкладенням додаткових капітальних інвестицій в розвиток селекційної роботи, що сприятиме підвищенню продуктивності корови на 519 кг (або 30,4 %); інноваційні технології дадуть прибавку продуктивності 472 кг (27,6 %) та оптимізація кормового раціону підвищує продуктивність на 717 кг (42,0 %).

Отже, в агроформуваннях різного типу спеціалізації тваринництво Черкащини, зокрема молочне скотарство, має всі передумови бути конкурентоспроможним, прибутковим та високорентабельним. Це дозволить наситити як внутрішній, так і зовнішній ринок молока високоякісною продукцією.

Збільшення обсягів виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами та реалізація його на переробні підприємства дозволить підвищити навантаження на їх виробничі потужності за рахунок високоякісної сировини, оскільки елементи інноваційних технологій є економічно ефективними саме у суспільному секторі виробництва.

Динаміка міжнародної торгівлі та підвищення її значення в середовищі світової економіки зумовлені об'єктив-

ними процесами поглиблення взаємозв'язків серед країн Європейського Союзу. Вагомою проблемою пристосування молочного сектора до нових умов господарювання є вирівнювання стандартів якості у виробництві і переробці молока. Адже положення закону ЄС про харчування містять вимоги до якості і санітарно-гігієнічні вимоги на всіх етапах технологічного процесу. Досвід Польщі доводить, що в 1997 році частка закупленого молока сорту «екстра» становила 10 %, а в 2003 році — 80 %. Тому, великою помилкою була руйнація великих промислових ферм в Україні, що вщент зруйнувало галузь молочного скотарства. Вихід з такої ситуації один — спеціалізація, концентрація, комплексна механізація виробництва на інноваційній основі. Без цього не забезпечити відповідну якість молока та належні умови його виробництва.

Важливою складовою конкурентної продукції є стандартизація споживчих товарів і послуг. В більшості випадків сільськогосподарська продукція є вищою якістю, але не маючи відповідних стандартів, затверджених СOT, не може реалізуватися на ринках інших країн. В той же час дві третини виробленої продукції тваринництва, в тому числі молока, припадає на господарства населення. А за відсутності належного контролю за якістю, заготовлена сировина та вироблена продукція не відповідає вимогам стандартів СOT [5].

Уряд України повинен більше зосереджувати свою увагу на питаннях щодо стабілізації та нарощування поголів'я корів за рахунок дотацій (за умови цільового їх використання) [8].

На якість продукції галузей тваринництва впливають ряд чинників, які утворюють систему показників (рис. 1).

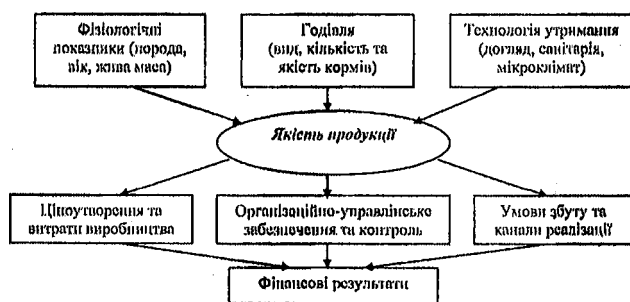

Рис. 1. Система факторів впливу на якість продукції тваринництва та її роль у формуванні фінансових результатів

Враховуючи велику кількість ризиків у виробництві молока, для ефективного ветеринарно-санітарного контролю за ними для одержання високоякісної продукції необхідно використовувати сучасну аналітичну систему оцінки небезпек та визначення критичних точок контролю [4].

Майбутнє розвитку молочного скотарства за великими спеціалізованими підприємствами, що доведено світовою і вітчизняною практикою. «При інших рівних умовах господарство крупне завжди має переваги перед дрібним» [11]. Недоцільність розвитку одноосібних молочних виробництв полягає в тому, що сировина, яка надходить на промислові підприємства не завжди належної якості та її обсяги її надходження не стабільні, що негативно впливає на завантаження виробничих потужностей останніх. Тому сировинну проблему для молочної галузі потрібно розглядати нині як найактуальнішу. Її розв'язання можливе лише за умови дієвої та ефективної участі держави, яка повинна більше орієнтуватись на підтримку середніх та великих виробників молочної сировини, включаючи як агроформування суспільного сектору, так і фермерські селянські господарства.

Нині фахівцями Черкаської області розроблено 22 види сиру, 8 з яких за канівськими рецептами. ВАТ «Канівський маслосирзавод» та Корсунь-Шевченківський молокозавод входять до корпорації «Клуб сиру», яка має за мету налагодити виробництво продуктів з молочної сировини у всіх областях країни, якість якого відповідатиме європейським стандартам. Щомісяця підприємством реалізується понад 100 тонн сиру в Україні (раніше основними ринками збуту були Росія та Болгарія). З метою збільшення обсягів закупки сировини (молока) ВАТ «Канівський маслосирзавод» збудовано в Дробишівському районі заготівельний пункт на 100 тонн молока.

Вдвічі (із 150 до 300 тис. т в рік) збільшено потужності ВАТ «Жашківський маслозавод». Товариство закупляє сировину не тільки у підприємств Черкаської області, а й Миколаївської, Херсонської, Одеської. Масло, вироблене ВАТ «Жашківський маслозавод» (ТМ «Щедрий вечір») реалізується далеко за межами не тільки регіону, а й України — Голландію, Сірію, Німеччину, Францію та інші країни. Такий попит на молочну продукцію виробництва переробних підприємств Черкащини ще раз доводить необхідність відродження молочного скотарства на регіональному рівні, нарощуван-

ня його обсягів виробництва та максимальне завантаження промислових підприємств з переробки молока високоякісною сировиною.

Тому, відновлення сироваріння та запровадження нових технологічних ліній, аналогічних ВАТ «Канівський маслосирзавод», ВАТ «Жашківський маслозавод» щонайменше в кожному регіоні сприятиме відродженню молочного скотарства в Україні, оскільки мотивацією товаровиробнику буде матеріальна винагорода за якісну молочну сировину.

Виробничі потужності переробних підприємств Черкаської області на сьогодні складають 980 тис. тонн в рік. З огляду на ситуацію, що склалася в регіоні в молочному скотарстві, вони завантажені тільки на 45 %, проте доля участі сільськогосподарських підприємств складає лише 14 %.

Впровадження інтенсифікації виробництва в молочному скотарстві та нарощування поголів'я в аграрних формуваннях дасть можливість у 2025 році реалізувати 706 тис. т на переробні підприємства і завантажити їх потужності майже на 72 %. В ситуації, що склалася, необхідно розвивати молочну галузь у підприємствах суспільного сектору, оскільки при реалізації його на молокопереробні підприємства молоко проходить стандартизацію за всіма необхідними параметрами.

Прогнозна ціна реалізації молока для підприємств зерно-технічного типу спеціалізації має становити 200 грн. за 1 ц, для багатогалузевих підприємств, в яких ступінь інноваційних технологій вищий, а відтак, якість молока краща (що має підтверджуватися рівнем ціни — 250 грн. За умови досягнення прогнозного рівня продуктивності корів, поголів'я та собівартості і ціни реалізації, рівень рентабельності молочного скотарства в агроформуваннях Черкаської області становитиме 77,8 %

Галузь молочного скотарства в регіоні потребує збільшення вартості основних засобів на 984 млн. грн., затрати на утримання корів необхідно довести до 561,2 млн. грн. Очікується отримати у 2025 році 754,6 млн. грн. прибутку від реалізації молока.

Таким чином, прогнозовані показники галузі молочного скотарства будуть досягнуті за рахунок інтенсифікації галузі з елементами інновацій, оскільки збільшення виробничих витрат на 1 корову з 3250 грн. (2005 р.) до 6,1 тис. грн. (в 1,9 рази) сприятиме підвищенню прибутку у розрахунку на 1 корову із 765 грн. до 5,4 тис. грн. або в 7 разів.

Формування сталого виробництва яловичини

Сільськогосподарські підприємства в основному поставляють молодняк великої рогатої худоби, після відгодівлі, на переробні на м'ясокомбінати України. В Черкаській області аграрним підприємства належить 60 % виробництва приросту великої рогатої худоби, у найближчі роки вони будуть завантажуватися виробничі потужності переробних підприємств та забезпечуватися потреби споживання яловичини і телятини населенням. Тому розвитку великотоварних підприємств слід приділяти належну увагу вже сьогодні, широко запроваджуючи інтенсивні методи вирощування з елементами інновацій. Успішному запровадженню інтенсифікації виробництва яловичини сприяють використання прогресивних технологій утримання тварин. Досвід передових підприємств області ПСП «Плешкані», СТОВ «АФ

Ефективність інтенсифікації молочного скотарства в агроформуваннях Черкаської області

Показники	2003–2005 рр.	2005 р.	Прогноз на 2025 р.	у т. ч. підприємства за типами спеціалізації:					
				зернові			багатогалузеві та з розвиненим тваринництвом		
				2003–2005 рр.	2005 р.	2025 р.	2003–2005 рр.	2005 р.	2025 р.
Реалізація молока, тис. ц	1486,	1649,	7060	150,6	131,9	820	1335,4	1517,1	6240
Повна собівартість реалізованого молока, млн. грн.	96,1	137,3	969,5	10,2	12,2	127,1	85,9	125,1	842,4
Собівартість 1 ц молока, грн.	64,7	83,3	137	67,52	92,5	155	64,5	82,5	135
Виручка від реалізації, млн. грн.	108,3	176,0	1724	8,9	9,7	164	99,4	166,	1560
Ціна 1 ц реалізованого молока, грн.	72,9	106,7	244	59,1	73,5	200	74,4	109,6	250
Рівень рентабельності (- збитковості), %	12,7	28,2	77,8	-12,7	-20,5	29	15,7	32,9	85,2
Прибуток (- збиток), млн. грн.	12,2	38,7	754,5	-1,3	-2,5	36,9	13,5	41,2	717,6
- на 1 га с.-г. угідь, грн.	19	59	368	-5	-10	148	32	99	1724
- на 1 корову, грн.	208	765	5400	-176	-532	1845	264	898	5980

«Маяк» Золотоніського району, СТОВ «Світанок» Чорнобаївського району свідчить, що при великій чисельності поголів'я тварин (2000 і більше) економічна ефективність інноваційних технологій значно вища, ніж у підприємствах з поголів'ям до 500 голів. В цих підприємствах широко застосовується безприв'язна технологія утримання, а тому затрати праці на голову тварин тут найнижчі по агроформуваннях області. Такий спосіб дає можливість розмістити у приміщенні на 30 % тварин більше (це не створює дискомфорту для тварин, оскільки оптимальний мікроклімат забезпечує вентиляційно-опалювальна система серії «Клімат») і довести навантаження на одного оператора до 1000 голів, механізувати процеси роздавання кормів та видалення гною.

Для підвищення інтенсифікації виробництва доцільно використати технологію, розроблену Інститутом тваринництва УААН у вигляді комплексу поопераційно-технологічної документації виробництва яловичини для ферми з прив'язним утриманням молодняку симентальської породи на 1000 голів, яка дає змогу інтенсивно вирощувати молодняк до живої маси 560 кг у віці 21 міс., реалізувати 3800 ц яловичини. Рівень рентабельності при цьому складає 30 %, що забезпечує стабільність виробництва [12]. Така технологія може бути прийнятною для основної частини агроформувань країни, оскільки потенційною можливістю для них є нарощування поголів'я ВРХ до 1000 голів в кожному сільськогосподарському підприємстві.

Оскільки продуктивність тварин в значній мірі залежить від їх породи, то працівникам аграрного сектору необхідно звернути увагу на формування породи стада. В світі існує понад тисячу порід ВРХ, але тільки кілька з них відносять до спеціалізованих порід м'ясного на-

прямку. Переважна більшість належить до комбінованих і вони мають м'ясо-молочний напрямок продуктивності. Новинкою вітчизняної селекції є знаменівська м'ясна. Цю породу ВРХ виведено методом схрещування симентальської, червоної степової, чорно-строкатої та інших порід. Новостворена порода не належить до великих: жива маса корів становить 500–550 кг, а биків — 650–700 кг. Проте тварини мають чітко виражений м'ясний тип. Дотримання технологічних умов дає можливість отримувати середньодобові прирости ВРХ на відгодівлі до 1 кг.

При виборі технологій утримання важливо врахувати природнокліматичні умови регіонів та виробничі можливості кожного підприємства. Технологія виробництва яловичини базується на чотирьох стадіях: вирощування телят до 20-денного віку і до трьох місяців; вирощування до 6-ти місячного віку; дорощування живої маси до 350 кг; заключна відгодівля (до 400 кг і більше).

Технологія утримання суто м'ясної худоби складається з трьох технологічних періодів: утримання корів з телятами на підсосі, дорощування молодняку та відгодівлі. Енерго- та ресурсозберігаючою є технологія безприв'язного утримання корів із телятами на підсосі в полегшених приміщеннях або на відкритих вигульних площадках, що забезпечує високу продуктивність м'ясної худоби, низьку її собівартість і високу продуктивність праці. Таку технологію застосовують небагато підприємств України здебільшого це спеціалізовані агроформування з виробництва яловичини, в яких утримують тварин м'ясних порід.

Новітні наукові пропозиції в змозі дещо прискорити процес відтворення стада, підвищення його продук-

тивності та нарощування валового виробництва продукції скотарства. Суть інноваційного процесу полягає в тому, що у найпродуктивніших породистих тварин можна брати ембріони і пересаджувати їх коровам з низькою продуктивністю чи вибракуваним для відгодівлі — сурогатним матерям. На цьому етапі досить важливого значення набуває відродження зооветеринарної служби в кожному підприємстві та підвищення рівня кваліфікації фахівців

Нарощування поголів'я тварин — важливий етап у відродженні галузі м'ясного скотарства, але він має бути виражений не стільки кількісним показником скільки якісним, тобто породним складом. Застосування в Україні класичного методу трансплантації ембріонів забезпечило за десять останніх років пересадку понад 5 тис. ембріонів, проте це тільки одна четверта частина у порівнянні з кількістю пересаджених ембріонів коровам в Канаді.

Важливе значення має визначення оптимальної структури стада тварин, оскільки від цього в значній мірі залежить розширене відтворення, інтенсивність маточного поголів'я, обсяг виробництва продукції і її собівартість, кількість продукції в розрахунку на 1 тварину, кількість необхідних кормів тощо. Визначаючи структуру стада, слід враховувати особливості кожного конкретного господарства, його природнокліматичні умови, місце розташування, виробничий напрямок та спеціалізацію галузі.

Перспективи розвитку м'ясного скотарства в агроформуваннях Черкаської області

Показник	2003–2005 рр.	2005 р.	Прогноз на 2025 р.	у т. ч. підприємства з поголів'ям:	
				понад 1000	До 1000
Поголів'я, тис. гол.	179,5	163,0	250	90	200
Середньодобовий приріст, г	408	476	800	900	750
Виробництво приросту, тис. ц	271,3	202,3	843,2	295,2	548
Кількість підприємств	353	278	250	46	204
Поголів'я тварин на 1 підприємство, гол.	508	586	1028	1956	980
Одержано приросту в розрахунку на :					
— 100 га с.-г. угідь, ц	33	27	212	320	179
— 1 підприємство, ц	768	728	3373	6417	2686

Для поглибленої інтенсифікації тваринництва агроформуванням необхідно забезпечити інтенсивне кормовиробництво, суть якого полягає в збільшенні виробництва фуражного зерна і промислових комбікормів. В зв'язку з цим основною задачею сільськогосподарських підприємств є підвищення врожайності зернових культур, сіяних трав, покращення стану пасовищ, розширення площ під кормові культури (до 30 % ріллі), дотримання науково-обґрунтованих норм чергування культур у сівозмінах. Це ще раз доводить, що високо-ефективне виробництво яловичини та телятини можливе у великотоварних підприємствах, які мають у користуванні необхідні земельні ресурси та в змозі наситити ринок конкурентноздатною продукцією, рівномірно завантажувати переробні підприємства сировиною.

Одним із впливових факторів на підвищення ефективності інтенсифікації галузей тваринництва та досягнення прогнозного рівня виробництва приросту великої рогатої худоби є прогресивна система годівлі тварин. Суть її полягає в тому, що якість кормів залежить від процесу їх приготування.

Налагодження племінної роботи та розв'язання глобальних завдань сьогодення, що впливають з програми селекції, має бути поетапним: формування племінних ресурсів маточного поголів'я із власних тварин; впровадження відповідних технологій з урахуванням природнокліматичних умов конкретного регіону; створення вітчизняного ринку високопродуктивної худоби для власних потреб та експорту.

Дотримання послідовності прийняття управлінських рішень, правильний вибір технології утримання тварин та диференційований підхід до можливостей кожного підприємства дозволить агроформуванням області наростити поголів'я великої рогатої худоби в 2025 році до 290 тис. голів (на 77,9 % більше рівня 2005 року). За результатами групування, проведеного на підставі даних 221 сільськогосподарського підприємства Черкащини виявлено, що в сучасних умовах мінімальний рівень збитковості мають підприємства групи із середньодобовим приростом тварин понад 600 г. Використання новітніх технологій утримання тварин, формування якісної кормової бази та ощадливе використання кормів дозволить підвищити середньодобові прирости молодяку великої рогатої худоби до 800 г. Завдяки цьому реальною є можливість збільшити валове виробництво приросту великої рогатої худоби до 843,2 тис. ц виключно за рахунок сільськогосподарських підприємств (табл. 5).

Таблиця 5

Відповідно до найбільш перспективних технологій належить роздача всіх видів корму одночасно у вигляді збалансованої за поживністю кормосуміші, приготовленої у подрібнювачах-змішувачах-роздавачах. Для реалізації цієї технології ВНИПТИМЭСХ розроблено кормовий багатофункціональний агрегат АКМ-9 з вертикальним бункером ємністю 9 м³ і конусним шнеком. Агрегат виготовляється «Слобідським машинобудівним заводом» Кірової області. Вартість його 450–500 тис. руб. російських. Для підприємств України це досить дорогий агрегат, вартість якого завищують транспортно-заготівельні витрати. Потенційні можливості машинобудівних підприємств нашої країни є, необхідна тільки виважена цінова політика держави та підтримка вітчизняного виробника.

Названим вище заводом випускається універсальний навантажувач кормів, розроблений на базі серійного фронтального навантажувача ПКУ-0,8. Унікальність новоствореного полягає в тому, що на додатковому важелі встановлено механізм, який подрібнює відібрану силову масу не пошкоджуючи «моноліту», запобігаючи втраті при цьому до 20 % кормової поживності силосу.

Підприємствам, де рівень середньодобових приростів молодяку великої рогатої худоби та тварин на відгодівлі низький, а галузь м'ясного скотарства є збитковою або низькорентабельною, необхідно здійснити глибокий аналіз структури раціону та якості і поживності корму. Низький рівень годівлі і нестача протеїну в раціонах призводить до зниження приростів тварин, подовження строків вирощування й підвищення витрат корму на одиницю продукції. Використання концентрова-

них кормів у вигляді незбалансованих сумішок знижує їх ефективність на 15–20 %. З досвіду передових підприємств оптимальною кількістю концентрованих кормів у структурі раціону є 30–35 %. Рациональне підвищення затрат корму на голову тварин дозволяє отримувати середньодобові прирости не менше 750 г, внаслідок чого затрати корму на одиницю отриманого приросту помітно знижуються, значить зростає окупність кормової одиниці.

Таблиця 6

Стан та перспективи розвитку м'ясного скотарства Черкащини

Показник	Поголів'я, тис. гол.			Середньодобовий приріст 1 голови ВРХ, г			Валове виробництво приросту ВРХ, тис. ц		
	200–2005 рр.	2005 р.	2025 р.	2003–2005 рр.	2005 р.	2025 р.	2003–2005 рр.	2005 р.	2025 р.
Усі категорії підприємств	294,3	279,6	440,0	475	428	700	516,0	446,3	1113,2
Сільськогосподарські підприємства	179,5	163,0	290,0	408	476	800	271,3	202,3	843,2
Господарства населення	114,8	116,6	150,0	506	437	650	244,7	244,0	270,0
Питома вага сільськогосподарських підприємств, %	61,0	58,3	65,9	—	—	—	52,6	45,3	75,8

Важливим джерелом кормів є природні кормові угіддя, які дають найбільш дешеві грубі й зелені корми. Використання природних пасовищ тваринами найбільш економічний, досконалий та ефективний спосіб єдиного і безперервного процесу перетворення ресурсів рослинництва в продукцію тваринництва, а також спосіб отримання енергетичного матеріалу для підтримання життєдіяльності тварин.

Для годівлі тварин у підприємствах регіону застосовують також побічну продукцію рослинництва, відходи переробної промисловості — борошномельної, олійної, цукрової, пивоварної та інших. Сільськогосподарські підприємства Черкащини, в яких створене високоєфективне кормовиробництво та формування кормових раціонів здійснюється для кожної статеві-вікової групи тварин з урахуванням породних їх якостей та продуктивності, мають високі середньодобові прирости великої рогатої худоби на дорощуванні та відгодівлі. Так, у СТОВ «Світанок» ВАТ «Племінний завод «Велика Бурімка» Чорнобаївського району при 28–29 % концентрованих кормів у структурі раціону тваринники отримують 863 і 714 г середньодобових приростів великої рогатої худоби на відгодівлі відповідно.

Агроформуванням України перш ніж нарощувати поголів'я тварин необхідно стабілізувати галузь кормовиробництва. За останні роки зменшився обсяг виробництва й заготівлі кормів, погіршилася їх структура внаслідок зниження частки концентрованих кормів та сіна. В сільськогосподарських підприємствах Черкаської області згодовано тільки 14,3 % комбікормів від їх потреби, це на 9 % менше, ніж в середньому по агроформуваннях України.

Перспективною і випробуваною технологією вирощування і відгодівлі ВРХ користуються в СТОВ «Чигиринська аграрна компанія», де практикують раннє відлучення телят та переведення їх на сухий корм, при цьому випоюють кожному теляті 1 літр слабо концентрованого розчину глюкози, а потім подоби напувають 2-ма літрами молока. Поступово привчають до сіна та комбікормів, які виробляють у

власному підприємстві. При використанні сухого типу годівлі молока витрачається майже вдвічі менше, ніж при традиційній технології і потреба його складає 130–140 кг для кожного теляти. Результати такого методу — 850–910 г середньодобові прирости ВРХ. Галузь м'ясного скотарства, як і тваринництва загалом, в підприємстві є прибутковою.

Рентабельне ведення галузі м'ясного скотарства неможливе без дотримання комплексу вимог: налагодженої племінної роботи, створення кормової бази та раціонів, збалансованих за кормо-протеїновими одиницями, організації праці.

Кореляційний зв'язок між собівартістю і факторами встановлено по 221 сільськогосподарських підприємствах Черкаської області і представлені рівняннями:

$$y_x = 644,25 - 0,762x_1 + 4,796x_2 - 2,198x_3 + 11,544x_4,$$

де y_x — собівартість 1 ц приросту ВРХ, грн.; x_1 — середньодобовий приріст ВРХ, г; x_2 — затрати праці на 1 ц приросту, люд.-год.; x_3 — щільність на 100 га с.г. угідь, гол.; x_4 — затрати корму на 1 ц приросту, ц. корм. од.

Підвищення середньодобових приростів тварини та нарощування їх чисельності у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь сприяють зниженню собівартості одиниці виробленої продукції та підвищують економічну ефективність галузі.

Відповідно до розробленого прогнозу при потужному державному захисту внутрішньому ринку, пільговому кредитуванню, концентрації виробництва та широкому впровадженню інновацій у виробництво, обсяги виробництва яловичини зростатимуть. Розрахунки показують, що у підприємствах, де середньодобові прирости тварин на відгодівлі сягають 900 г собівартість 1 ц продукції дорівнює 512 грн., при продуктивності 750 г — собівартість одиниці продукції 718 грн. В той час як в 2005 році вона середньому по області становила 695 грн/ц.

Таблиця 7

Інтенсифікація виробництва яловичини
у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області

Показник	2003–2005 рр.	2005 р.	Прогноз 2025 р.	у т.ч. підприємства з поголів'ям:	
				понад 1000	до 1000
Виробнича собівартість приросту ВРХ, млн. грн.	105,3	140,6	561	151,1	409,9
Собівартість 1ц приросту, грн.	388,13	695,0	665	512	748
Затрати на утримання тварин ВРХ, млн. грн.	145,7	146,1	596,4	158,4	438
Затрати на 1 голову ВРХ, грн.	812	896	2056	1760	2190

Економічна криза, яка охопила аграрне виробництво, сприяла розвалу інтеграційних зв'язків між агровиробниками та переробними підприємствами.

Відродження м'ясного скотарства у сільськогосподарських підприємствах сприятиме рівномірному надходженню сировинної продукції на м'ясокомбінати, з якої вироблятиметься високоякісна м'ясна продукція.

Завдяки технологічно правильному утриманню тварин великої рогатої худоби, вирощування їх до відповідних якісних кондицій сприятиме оцінці виробленої продукції за прийнятною ціною, виведення м'ясного скотарства з кризи та підвищення ефективності за рахунок інтенсифікації галузі (табл. 8).

Таблиця 8

Ефективність розвитку м'ясного скотарства
в сільськогосподарських підприємствах Черкащини

Показник	2003–2005 рр.	2005 р.	Прогноз 2025 р.	у т.ч. підприємства з поголів'ям:	
				понад 1000	до 1000
Собівартість реалізованих тварин ВРХ, млн. грн.	125,3	127,7	542,2	147	395,2
Собівартість 1 ц, грн.	461,85	631,18	677	525	760
Виручка, млн. грн.	95,6	110,9	784	274,4	509,6
Ціна реалізації 1 ц, грн.	352,38	548,29	980	980	980
Рівень рентабельності (- збитковості), %	-23,7	-13,1	44,6	86,7	28,9
Прибуток (- збиток), млн. грн.	-29,7	-16,8	241,8	127,4	114,4
- на 1 голову, грн.	-165	-103	834	1415	572

Отже, передові інноваційні технології є прогресивними та економічно вигідними, оскільки доводять, що наявність поголів'я великої рогатої худоби в кожному сільськогосподарському підприємстві має бути в межах 1000 голів, при цьому прибуток на голову тварин, які знаходяться на відгодівлі складає 572 грн., а в підприємствах з поголів'ям понад 1000 голів прибуток на 1 голову у 2,4 рази більший і дорівнює 1415 грн. Строк окупності прогнозованих капіталовкладень у галузь м'ясного скотарства регіону дорівнюватиме 7 років.

Свинарство — ефективна галузь в сільськогосподарських підприємствах

Дослідження фахівців (науковців та практиків) доводять, що майбутнє галузі свинарства має будуватися на промисловій основі. Поки що цей процес повільний, проте позитивні результати вже є. Українська корпора-

ція «Тваринпром», до якої входять 43 підприємства, що займаються виробництвом свинини, сьогодні налічує 500 тис. гол. свиней. Питома вага їх у загальних обсягах сільськогосподарських підприємств України за чисельністю свиней становить майже 19 %, за реалізацією свинини — 35 %. Кожне підприємство корпорації у своєму регіоні посідає перше місце не тільки з виробництва свинини, але й молока, зернових, технічних та кормових культур.

Поголів'я свиней на Україні в останні десять років стрімко скорочується, ринок свинини наповнюється імпортом м'ясом. Ситуація, що склалася, значною мірою спричинена нерегульованістю внутрішнього ринку м'яса та м'ясопродуктів. Митна вартість однієї тонни імпортованого м'яса та м'ясопродуктів у 2006 році становила 3523 грн. Це призводить до штучного зниження цін на м'ясосировину та згортання вітчизняного виробництва. Тому на державному рівні необхідно вирішити питання закупівлі імпортного технологічного обладнання для свиней та налагодити його виготовлення на промислових підприємствах України. Вибір та налагодження технології утримання має забезпечувати прибутковість галузі [2], тільки тоді вона буде ефективною.

Низька ефективність виробництва свинини в країні пов'язана певним чином з недосконалим рівнем механізації виробничих процесів та умов утримання тварин. Одним із завдань в галузі свинарства є виробництво станкового обладнання для утримання всіх вікових груп свиней і насамперед свиноматок з поросятами, оскільки застаріле обладнання призводить до значних втрат молодяку при його вирощуванні. Для двофазного утримання свиноматок з приплодом ВАГ завод «Фрегат» спільно з УкрНДІПВТ ім. Л. Погорілоного розробили станок ССС 1/10. У таких станках можна розміщувати тяжкосупоросні свиноматки, свиноматки з приплодом до 26–60 днів, відлучених поросят 90–120 днів групами до 11 голів. Конструкторами передбачена можливість регулювати ширину боксу залежно від розмірів свиноматки. Станок обладнаний електрообігрівачем, який працює в двох режимах: «літо» і «зима». Напування тварин здійснюється з напувалки АС-Ф-25, обладнаної сітчастим фільтром [1]. Завдяки експериментальному встановленню таких станків для свиноматок з приплодом до 26–60 днів у СТОВ «Нива» Корсунь-Шевченківського району падіж свиней групи 0–2 місяці знизився на 68 %. При відгодівлі та реалізації збережених тварин, витрати на придбання нового обладнання повністю відшкодовуються. Збереження поголів'я в ранньому віці та доведення свиней до необхідних вагових кондицій, реалізація за досить високою ціною (966,36 грн. за 1 ц) сприяли отриманню прибутку у сумі 286 грн. за кожен реалізований центнер свинини. Рівень рентабельності галузі склав у 2005 році 42,1 % (вдвічі більше, ніж у 2003 році). Тому агроформуванням доцільно встановити таке обладнання. Це дасть змогу зберегти 95–100 % поголів'я свиней у ранньому віці, що дозволить отримати через 7–8 місяців приріст 105–115 кг від 1 голови, в перерахунок на грошовий еквівалент — 1015–1110 грн. виручки.

Відродженню галузі сприятимуть не лише докорінне поліпшення годівлі тварин і технології виробництва, але й удосконалення існуючих та створюваних генотипів свиней, пошук ефективних поєднань вихідних форм з

метою одержання високопродуктивних помісей і гібридів для відгодівлі.

Враховуючи тенденції розвитку вітчизняного та світового свинарства в загальній системі зоотехнічних і організаційно господарських заходів надзвичайно важливе значення має питання вирощування ремонтного молодняка, що дає можливість створення високопродуктивного батьківського стада. Особливо гостро постало це питання з переходом виробництва на інтенсивну промислово технологію, використання закритого типу виробництва.

Для свинарства в сільськогосподарських підприємствах важливо поступово нарощувати поголів'я свиней та збільшувати обсяги виробництва свинини за рахунок використання високоєфективних технологій на інноваційній основі з урахуванням досягнутого рівня виробництва.

Наприклад на Черкащині діє спеціалізоване підприємство з виробництва свинини — Черкаська м'ясна компанія. За чисельністю поголів'я (16,5 тис. гол.) підприємство належить до групи середніх. Тому напрямки підвищення ефективності виробництва свинини для спеціалізованих підприємств є дещо іншою. По-перше, господарства такого типу можуть швидко наростити поголів'я до 70 тис. гол. По-друге, всі фактори високоєфективного виробництва тут уже активно задіяні: висока концентрація відселекціонованого стандартного поголів'я; інтенсивне використання тварин і площі приміщень; ритмічність і послідовність технологічних процесів; потоковий принцип виробництва; високий рівень механізації та автоматизації з широким спектром застосування інноваційних технологій. Основний принцип

такої інтенсифікації — застосування конвеєрного ритмічно-потокового виробництва свинини, що передбачає безперервний випуск продукції через однакові проміжки часу партіями відповідних розмірів і якості за певний період і в цілому за рік. Такого роду комплекси, при роботі на повну потужність, можуть забезпечити виробництво свинини на 20 % від прогнозного рівня по агроформуваннях регіону.

Проведені нами дослідження показують, що для забезпечення мінімального рівня рентабельності сільськогосподарським підприємствам Черкаської області, які займаються виробництвом свинини необхідно мати поголів'я свиней не менше 400 голів із середньодобовим приростом 1 голови не нижчим 200 г.

Передові позиції регіону з виробництва свинини займають ТОВ «Черкаська м'ясна компанія», ВАТ «Русь» і СТОВ «АФ «Маяк» Золотоніського району, в яких сконцентрована третина поголів'я свиней агроформувань області. Ними виробляється майже 45 тис. ц свинини в живій вазі, що складає 40,5 % обсягу по області. Таким спеціалізованим підприємствам, з метою підвищення ефективності виробництва доцільно підвищити середньодобовий приріст свиней до 640 г та наростити поголів'я до 45 тис. гол.

Багатогалузевим підприємствам, які займаються також і свинарством в залежності від досягнутого рівня розвитку даної галузі, доцільно наростити поголів'я до: 800, 800–1200 та понад 1200 голів (в середньому на 1 підприємство 600, 1155, 1500 голів відповідно), одночасно підвищити продуктивність свиней до: 380, 420 та 560 г відповідно (табл. 9).

Таблиця 9

Поголів'я свиней та його продуктивність в аграрних формуваннях Черкащини

Показники	2003–2005 рр.	2005 р.	Прогноз на 2025 р.	у т. ч. підприємства з поголів'ям			
				до 800	800–1200	понад 1200	спеціалізовані господарства
Поголів'я, тис. гол.	155,4	175,8	290	40	97	108	45
Середньодобовий приріст, г	236	289	480	380	420	560	640
Виробництво свинини, тис. ц	97,1	92,6	506,3	55,5	148,7	197,1	105
Кількість підприємств	301	277	226	67	84	72	3
Поголів'я свиней на 1 підприємство	516	635	1283	600	1155	1500	15000

Прогнозні розрахунки свідчать, що поголів'я свиней у сільськогосподарських формуваннях області на перспективу можливо збільшити в 1,6 рази у порівнянні з 2005 роком. При цьому валове виробництво приросту

живої маси зросте у 5,5 рази, а продуктивність свиней (середньодобові прирости) на 66 %. Таким чином, виробництво свинини агроформуваннями Черкаської області становитиме 506,3 тис. ц.

Таблиця 10

Перспективи розвитку свинарства Черкащини на 2025 рік

Показники	Поголів'я свиней, тис. гол.		Середньодобовий приріст на голову, г		Валове виробництво, тис. т	
	2005 р.	2025 р.	2005 р.	2025 р.	2005 р.	2025 р.
Усі категорії підприємств	433,3	550	295	426	38,8	92,4
Сільськогосподарські підприємства	175,8	260	289	480	9,3	50,6
Господарства населення	257,5	260	300	400	29,5	38,0
Питома вага сільськогосподарських підприємств, %	40,6	52,7	—	—	24,0	54,8

Виведення галузі свинарства з кризової ситуації можливе за умови комплексного використання екстенсивних та інтенсивних факторів інтенсифікації при оптимальному економічно вигідному їх співвідношенні.

Важливою умовою розвитку тваринництва на загальнодержавному рівні є створення міцної кормової бази в кожному підприємстві. При складанні раціонів

для свиней необхідно враховувати статеві-вікові групи тварин, норми і тип годівлі та інтенсивність використання, що зумовлює їхню структуру і поживність. В зоні Лісостепу застосовується концентратно-коренеплідний тип годівлі. Концентрованим кормам належить 70–75 % у загальній структурі раціону. Проте, аграрні підприємства регіону тільки на 14 % від потреби забезпечені кон-

центрованими кормами. Тому проблемою, яка потребує негайного вирішення є відновлення роботи законсервованих комбікормових заводів, створення нових з новітнім обладнанням, які б могли забезпечити тваринництво не тільки комбікормами у необхідній кількості, а й кормовими добавками, вітамінами.

Вітчизняні підприємства хімічної промисловості мають обмежені можливості виробництва вітамінів й амінокислот, і особливо кормової групи. Київський та Уманський вітамінні заводи практично не використовують свої потужності з виробництва вітамінів, значна частина устаткування застаріла, асортимент продукції не цілком відповідає запитам агропромислового комплексу, а група вітамінів В-4 (хлорид холіну) взагалі не виробляється в Україні. В зв'язку з цим потреба вітчизняного комбікормового ринку у вітамінах здійснюється практично повністю за рахунок імпорту. Тому, відродження вітчизняного виробництва вітамінів й амінокислот та додавання їх до корму тваринам дозволить значно підвищити продуктивність свиней та збільшити обсяги виробництва всіх видів продукції тваринництва.

Проведені розрахунки в основу яких покладені оптимальний план за результатами рішенням економіко-математичної задачі показують, що основою високої продуктивності та ефективності тваринництва є повноцінна годівля худоби дешевими кормами. Тому, розв'язання проблеми раціональної та ефективної годівлі тварин вимагає створення міцної кормової бази в кожному господарстві регіону.

Вирішення проблеми виробництва необхідної кількості кормів полягає в створенні оптимальних посівних площ під кормовими культурами. Поряд із стабілізацією і нарощуванням виробництва кормів, невідкладного вирішення потребує ліквідація дефіциту кормового білка, який складає 25–30 %, а в зимовий період — 40–50 % і більше. Ще гостріше його нестача відчувається в фермерських, селянських господарствах, де структура посівів кормових культур практично не відповідає вимогам годівлі високопродуктивної худоби. Для ліквідації дефіциту кормового білка підприємствам регіону необхідно довести до оптимальних розмірів кормову площу: для багатогалузевих підприємств кормовій площі має належати 30; а для підприємств з розвиненим тваринництвом — 40 % ріллі. Саме тому, на даному етапі становлення тваринництва, перспективними є багатогалузеві сільськогосподарські підприємства, наявна земельна площа яких дозволяє вести високоєфективне кормовиробництво, створити необхідну кормову базу для забезпечення поголів'я свиней необхідними кормами та побудова крупних свинокомплексів.

В сучасних умовах доцільним є використання данської технології, яку утворює ступінчаста система виробництва свинини: племзавод (племрепродуктор) — товарний репродуктор — відгодівля молодняка, одержаного з використанням методів схрещування та гібридизації попередньо вивчених вихідних форм свиноматок і кнурів на ефективне поєднання.

Надзвичайно важливим чинником збільшення обсягів виробництва продукції свинарства є розвиток високоефективної племінної справи. При цьому значну роль сільськогосподарські підприємства мають надавати високоякісному племінному матеріалу, здатному

поліпшити генетичні ознаки і підвищити продуктивність тварин. Безсистемне переміщення свинопоголів'я імпоротної і вітчизняної селекції спричинило ускладнення процесів удосконалення генотипів, і як наслідок не забезпечується реалізація селекційно-технологічних програм і часто через декілька поколінь імпорту поголів'я за рівнем продуктивності знижується [6].

Сільськогосподарські підприємства вирощують свиней різних порід, але провідними серед них є: велика біла і миргородська. Проте з метою поліпшення відгодівельних якостей основних порід тваринники Лівостепу України використовують породи ландрас, полтавську м'ясну, уельську. Велика біла порода належить до числа універсальних, тобто свиней можна відгодувати до беконних, м'ясних або сальних кондицій. Враховуючи це, в господарствах свині цієї породи займають 86 % [3].

Враховання всіх вище названих факторів сприяють не тільки нарощуванню поголів'я та обсягів виробництва свинини, але й мають вагомий вплив на формування витрат виробництва галузі свинарства, що є досить суттєвим моментом підвищення ефективності виробництва. Дані досліджень доводять, що при збільшенні поголів'я свиней собівартість 1 ц приросту помітно знижується, а відтак, прибутковість галузі зростає.

Кореляційна зв'язок між собівартістю свинини та факторами її виробництва в сільськогосподарських підприємствах Черкащини був встановлений за допомогою рівняння множинної регресії:

$$y = 917,07 - 0,144x_1 - 0,414x_2 + 3,616x_3,$$

де y — собівартість 1 ц приросту свиней, грн.; x_1 — поголів'я свиней, гол.; x_2 — середньодобовий приріст свиней, г; x_3 — затрати праці на 1 ц приросту свиней, люд.-год.

Дане рівняння характеризує залежність собівартості 1 ц приросту свиней від кількості поголів'я, середньодобових приростів 1 голови та продуктивності праці. Так, збільшення кількості поголів'я свиней на 1 підприємство та підвищення його продуктивності собівартість 1 ц свинини помітно знижується.

Економічна криза негативно вплинула на агропромислому інтеграцію, практично паралізувавши її. Відновлення інтеграції сприятиме поєднанню інтересів сільськогосподарських і промислових підприємств, що викличе розвиток кооперації сільськогосподарського виробництва, поглиблення спеціалізації підприємств, покращення технічного обслуговування виробничих структур, оптимізацію транспортно-постачальницьких робіт, скорочення шляху від виробника до споживача. Тому доцільно здійснювати реалізацію свиней централізовано у чітко визначені строки безпосередньо переробними підприємствами. Для цього умови доставки мають бути обумовлені договором купівлі-продажу між товаровиробником і переробним підприємством. З метою підвищення економічної ефективності виробництва необхідно забезпечити заінтересованість на всіх ланках інтеграційного формування.

У випадку реалізації свиней товаровиробниками безпосередньо на переробні підприємства витрати з реалізації складають 7–10 % від собівартості виробництва. Коли ж закупку продукції здійснює посередник, то штучно занижується ціна закупки, а реалізаційні витрати

ти збільшуються на третину, що призводить до високих цін на продукцію переробки. Тобто, собівартість виробленої продукції є помірною, а продукти її переробки є надто дорогими, в результаті чого товаровиробник отримує мізерну долю прибутку. Таким чином, реалізація продукції тваринництва товаровиробниками на переробні підприємства має здійснюватися без участі посередників, оскільки запровадження в дію вище викладеного механізму в системі «виробництво—переробка—реалізація» дасть можливість агроформуванням отримувати прибуток без додаткових непродуктивних витрат.

Підвищення економічної ефективності галузі свинарства залежить від двох основних факторів собівартості

реалізованої продукції та ціни реалізації. Ціна реалізації має забезпечувати мінімальний прибуток на рівні 5 % від рівня повної собівартості реалізованої продукції [10].

В наслідок зростання цін на енергоносії, підвищення рівня заробітної плати та інфляційних процесів собівартість продукції в перспективі буде зростати. Оскільки рівень виробничої собівартості у сільськогосподарських підприємствах різний, то відповідно собівартість реалізації 1 ц свинини також буде диференційованою. Витрати по реалізації свинини складуть 7–10 %, а в ціну реалізації необхідно закладати не менше 20 % прибутку. Таким чином, прогнозована ціна реалізації 1 ц приросту свиней складатиме 1350 грн. (табл. 11).

Таблиця 11

Ефективність розвитку свинарства в агроформуваннях Черкаської області

Показники	2003–2005рр.	2005 р.	Прогноз на 2025 р.	у т. ч. підприємства з поголів'ям			
				до 800	800–1200	понад 1200	спеціалізовані господарства
Повна собівартість реалізованих свиней, млн. грн.	76,5	71,9	447,8	61,5	151,5	158,2	77
Собівартість 1 ц, грн.	788	777	923	1180	1060	850	740
Виручка від реалізації, млн. грн.	70,2	80,8	655	70,3	192,5	251,8	140,4
Ціна 1 ц реалізації, грн.	723	873	1350	1350	1350	1350	1350
Рівень рентабельності (- збитковості), %	-8,3	12,4	46,3	14,3	27,4	59,2	82,3
Прибуток (- збиток), млн. грн.	-6,3	8,9	207,2	8,8	41,4	93,6	63,4
Прибуток (-збиток) на 1 голову, грн.	-41	51	714,5	220	426,8	866,7	1400

При поголів'ї свиней на одне господарство до 800 голів підприємство може мати мінімальний прибуток від даної галузі в розмірі 131,3 тис. грн., тоді як у підприємствах з поголів'ям 800–1200 голів прибуток дорівнюватиме 493 тис. грн. Підприємства, які спеціалізуються на виробництві свинини матимуть рівень рентабельності 82,3 %, головним чином за рахунок інтенсифікації галузі (зниження собівартості одиниці продукції при збільшенні витрат на голову тварин).

Загальний фінансовий результат в агроформуваннях Черкаської області становитиме 207,2 млн. грн. прибутку, в тому числі 714,5 грн. у розрахунку на 1 голову і 427 грн. — на 1 ц реалізованої продукції. Рівень рентабельності при цьому складатиме 46,3 %.

Література

1. Басенко А. Успіх — в узгодженні дій аграріїв і машинобудівників // Сільський час.— 2005.— № 44(621).— С. 7.
2. Гнатишин Ю., Кашуба Ю. Свинарство — галузь прибуткова // Тваринництво України.— 1998.— № 1.— С. 26.
3. Гнатюк С. Крупнотоварне виробництво свинини — надійний шлях наповнення ринку м'ясом // Тваринництво України.— 2005.— № 2.— С. 3.
4. Касянчук В., Крижанівський Я., Даниленко І., Полтавчанко В. Ретельний контроль виробництва молока на фермі — основний важіль у забезпеченні населення високоякісною продукцією // Тваринництво України.— 2006.— № 4.— С. 20–22.
5. Кириленко І.Г. Напрямки підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського

виробництва // Економіка АПК.— 2005.— № 11.— С. 68–72.

6. Козир В. Щодо оптимізації існуючої структури племінного свинарства // Тваринництво України.— 2005.— № 3.— С. 7.

7. Оляднічук Н.В. Соціально-економічна значимість молочного скотарства та шляхи відродження галузі на Черкащині. Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету / За ред. В.Г. Ткаченко.— Луганськ: Вид-во ЛНАУ, 2004.— № 34(46).— С. 148–151. (Серія «Економічні науки»).

8. Пабат В.О. Стан сировинної молочної зони України і тенденції забезпечення молокопереробних підприємств // Матеріали Всеукр. конференції «Молочний мир—2004» (Київ, 2–3 ноября 2004 г.).— С. 51–58.

9. Саблук П. «Чи будуть «молочні ріки» України повноводними?» // Агробізнес сьогодні.— 2006.— № 24(107).— С. 15–16.

10. Формування нормативних витрат і доходів та балансу сільськогосподарської продукції в Україні та інших країнах світу / За ред. О.М. Шпичака.— К.: ІАЕ, 2003.— 484 с.

11. Чеботарьов В.А. Інноваційна трансформація структури АПК як сутнісна ознака аграрно (аграрно-продовольчої) доктрини // Економіка АПК.— 2004.— № 8.— С. 31–37.

12. Чигринов Є.І. Розробка поопераційних технологій виробництва яловичини в молочному і м'ясному скотарстві // Вісник аграрної науки.— Березень—квітень 2006 р.— С. 113–117.